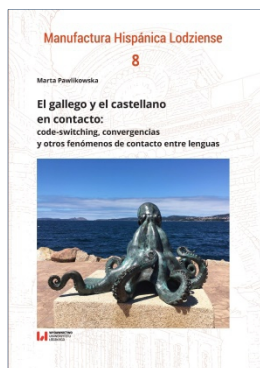

JANUSZ BIEN

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh22706.15>DIALEKTOLOGIA I SOCJOLINGWISTYKA
W POLSKICH STUDIACH IBERYSTYCZNYCH

Marta Pawlikowska. *El gallego y el castellano en contacto: code-switching, convergencias y otros fenómenos de contacto entre lenguas*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020, ss. 205. Manufactura Hispánica Lodziense 8. ISBN: 978-83-8142-782-1, e-ISBN: 978-83-8142-783-8.

Recenzowana monografia, autorstwa dr Marty Pawlikowskiej (UŁ), ukazała się w 2020 r. jako ósma publikacja w serii Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego *Manufactura Hispánica Lodziense*, której redaktorem naczelnym jest prof. Wiaczesław Nowikow. Publikacja liczy 205 stron i ma przejrzystą strukturę; składa się z trzech dużych rozdziałów, przy czym dwa pierwsze poruszają zagadnienia teoretyczne, rozdział trzeci zaś stanowi zasadniczo opis badań empirycznych przeprowadzonych przez Autorkę. Monografia zawiera poza tym dość długi wstęp (s. 7-14), zakończenie, obszerną bibliografię oraz streszczenie w języku angielskim.

Studium sytuuje się na pograniczu socjolingwistyki, psycholingwistyki oraz dialektologii. Rozdział pierwszy, zatytułowany „Contacto entre el gallego y el castellano”, rozpoczyna się opisem kontaktów międzyjęzykowych w ogóle i ich znaczenia w niektórych regionach świata. Jest to opis bardzo potrzebny dla dalszej, bardziej szczegółowej analizy sytuacji dialektalnej na Półwyspie Iberyjskim. Autorka rzeczowo wyjaśnia dwa kluczowe dla monografii słowa i związane z nimi zagadnienia: hiszp.

Dr hab. JANUSZ BIEN – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Językoznawstwa, Katedra Językoznawstwa Romańskiego; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: janusz.bien@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6134-593X>.

bilingüismo (bilingwizm, dwujęzyczność) oraz hiszp. *diglosia* (dyglosja). Pierwsze pojęcie odnosi się do kompetencji mówiącego, drugie natomiast oznacza sytuację społeczno-dialektalną, w której użytkownicy dwóch systemów mogą posługiwać się nimi zamiennie, generując tym samym całą serię zjawisk interferencyjnych. Rozdział dobrze wprowadza czytelnika w tematykę publikacji i stanowi tło społeczne, historyczne oraz typologiczne dla analiz empirycznych przeprowadzonych w drugiej części pracy. Kolejne podrozdziały poruszają tak ważne kwestie, jak rola języka hiszpańskiego i galicyjskiego w edukacji oraz w regionalnych środkach masowego przekazu czy różnice między normatywną odmianą języka galicyjskiego a jego wariantem mówionym.

Wyższy poziom konkretności osiąga rozdział drugi, zatytułowany „Fenómenos de contacto entre lenguas”, który również ma charakter teoretyczny. Autorka stosuje tu, tak jak i w innych częściach monografii, przejrzyste tytuły rozdziałów i podrozdziałów, które oznaczają koncepty teoretyczne z zakresu dialektologii, semantyki i leksykologii, np. „2.1. Interferencias y transferencias” (Interferencje i transfery), „2.2. Convergencia” (Konwergencja), „2.3. Préstamos y calcos” (Zapóżyczzenia i kalki), „2.4. Code-mixing” (Mieszanie kodów) oraz „2.5. Code-switching” (Zmiana kodu). Największą szczegółowość rzeczową osiąga opis tego ostatniego zjawiska, który jest również głównym przedmiotem analiz korpusowych.

Rozdział trzeci, zatytułowany „Fenómenos de contacto entre el gallego y el castellano”, stanowi udaną, w mojej opinii, próbę analizy zebranego materiału. W pierwszej kolejności Autorka dokonuje w nim krótkiej typologii korpusów elektronicznych, w tym wszystkich baz stworzonych w Hiszpanii. Trzeba przyznać, że jest to opis aktualny, zawsze odnoszący się do najnowszych wersji korpusów języka galicyjskiego: *CORGA*, *CLUVI* oraz *Arquivo do Galego Oral*.

Stworzony przez Autorkę korpus własny ma charakter mówiony i z przyczyn praktycznych składa się głównie z tekstów nagrań telewizyjnych i radiowych. Jest to wymuszone charakterem badań, gdyż wersja pisana języka nie jest nośnikiem zjawisk interferencyjnych. Dane zostały zebrane w sposób rzetelny, podczas audycji, w których osoby uczestniczą spontanicznie i wykazują się dużą tendencją do języka potocznego. Autorka zadbała również o dywersyfikację społeczną rozmówców oraz o jak najbardziej aktualny charakter nagrań. Dokładnością cechuje się transkrypcja tekstu mówionego z wyodrębnieniem sekwencji diakrytycznych i graficzny sposób przedstawienia przykładów. Autorka świadomie rezygnuje z transkrypcji fonetycznej tekstów korpusu, a stosuje zapis graficzny, który jest bardziej czytelny i zrozumiały. Przykłady wybrane do analizy są bardzo długie i ukazują cały kontekst wypowiedzi, który może mieć wpływ na interpretację zjawisk interferencyjnych.

W części praktycznej Autorka zamieszcza wiele cennych uwag natury dyskusyjnej, które mogą okazać się ważne dla badań nad bilingwizmem i mieszaniem kodów w ogóle. Dotyczą one wielu aspektów, które wymagałyby w studium, pewnego wyraźnego pogrupowania:

- przyczyny zmiany i mieszania kodów,
- kierunek zjawiska,
- elementy językowe, które są wyznacznikiem zmiany lub mieszania kodów,
- miejsca składniowe oraz części rozmowy, w których zjawisko zachodzi,
- efekty dyskursywne.

Zmiana kodu zależy w głównej mierze od sytuacji komunikacyjnej uczestników wypowiedzi, zwłaszcza ich skłonności do wyrażania odczuć i emocji. Chodzi tutaj nie tylko o ich zachowania ekspresywne (np. wyrażanie zdenerwowania, uprzejmości), ale również o wyraźne sugestie, a nawet prośby o zmianę kodu wysyłane do współrozmówcy. Postawy emocjonalne rozmówców pozwalają zidentyfikować ich język ojczysty (hiszpański lub galicyjski). W monografii znajdziemy małą typologię zmiany kodu opartą na tym kryterium (np. s. 132 oraz s. 172). Inną główną przyczyną opisywanych zjawisk jest ogromny wpływ języka hiszpańskiego w dobie współczesnej, ale również zbyt późna normatywizacja standardowego języka galicyjskiego¹. Z aspektami dyskursywno-pragmatycznymi oraz socjolingwistycznymi są często powiązane przyczyny kulturowe. Autorka sugeruje, że natywni użytkownicy języka galicyjskiego są poniekąd ‘skazani’ na użycie utartych etykiet hiszpańskich, czego przykładem jest choćby nazwa święta *Nochebuena* (zob. s. 149). W tym kontekście cenna jest uwaga natury socjolingwistycznej, że *gallegoparlantes* używają często pozdrowień zaczerpniętych z języka hiszpańskiego; wynika to z instytucjonalizacji hiszpańskich zwrotów grzecznościowych i ich powszechnego użycia na terenie całej Hiszpanii.

Według Autorki zjawiska *code-switching* lub *code-mixing* najczęściej zachodzą z pozycji języka galicyjskiego w kierunku języka hiszpańskiego, ale można znaleźć też konteksty, w których zjawisko przybiera kierunek odwrotny. Jeśli chodzi o momenty składniowe, najczęstsze są tzw. zmiany kodu międzysekwencyjne (hiszp. *Cambios intersentenciales*), a w przypadku konwersacji zjawiska te występują najczęściej w powitaniach oraz pożegnaniach.

Bardzo ważnym czynnikiem zmiany lub mieszania kodów w społeczeństwie dwujęzycznym są kwestie osobowe: przynależność do danej społeczności lokalnej oraz poczucie tożsamości regionalnej (zob. s. 146 nn.), dlatego powyższe zjawiska nie tylko dodają emfazy wypowiedziom, ale przede wszystkim je personalizują.

Omawiane zjawiska zachodzą zarówno na planie leksykalnym, gramatycznym, jak i składniowym. Podrozdział „3.3.2. Convergencias” bierze pod lupę jednostki gramatyczne jednego systemu, w tym przypadku *castellano*, które pojawiają się jako elementy drugiego (*gallego*), chociaż nie są dla niego normatywne (np. przyimek *a* w peryfrazie czasu przyszłego, niektóre zaimki w funkcji dopełnienia, formy właściwe koniugacji hiszpańskiej). Kolejny podrozdział zawiera opis jednostek leksykalnych,

¹ Autorka przytacza tutaj ciekawostkę, która dobitnie obrazuje taki stan rzeczy (s. 163). Galicyjskie słówko *grazas* (pol. *dziękuję*) zostało uznane przez uczestników badania przeprowadzonego w 2014 r. w Pontevedra za najbardziej nie lubiane w społeczeństwie galicyjskim, co jest naturalnym wytłumaczeniem wszechobecności hiszpańskiego *gracias*.

które ulegają transferowi z języka hiszpańskiego do galicyjskiego, natomiast ostatni został poświęcony formom hybrydowym, które powstają z nakładania się form graficznych dwóch systemów i według Autorki można je zaobserwować w codziennych, luźnych rozmowach.

Podobać może się to, że Autorka wyciąga pozytywny wniosek z ciągłego przenikania się języków wśród mieszkańców Galicji. Niezamierzone postawy mówiących opisane w części empirycznej zazwyczaj nie tylko nie zaburzają komunikacji, ale wręcz ją podtrzymują i polepszają (s. 173). Mieszanie elementów dwóch różnych języków przyczynia się do upotocznienia dyskursu, ma to miejsce, gdy natywny *gallego* używa leksemów hiszpańskich. Ciekawym spostrzeżeniem naukowym jest to, że język hiszpański ma wartość eksplikatywną i aklaratywną, gdyż jest narzędziem uniwersalnym, zinstytucjonalizowanym, dlatego Galicyjczycy uciekają się do niego w celu doprecyzowania jakiejś treści, natomiast *gallego* w analogicznych sytuacjach może być postrzegany jako system, który wywołuje negatywne konotacje i może utrudniać zrozumienie.

Najbardziej śmiały wniosek zawarty w publikacji to stwierdzenie, że aktualnie mówiony wariant języka galicyjskiego może zostać uznany za system pośredni, gdyż uległ pewnemu stopniu hybrydyzacji w permanentnym kontakcie z językiem hiszpańskim. W tym systemie, określanym przez dialektologów pojęciem *castrapo*, akceptowalne są zmiany kodu, transfery czy zapożyczenia. Warto zaznaczyć, że takie stanowisko, podzielane przez Autorkę monografii, nie jest uznawane przez instytucje normatywne, które proponują stosowanie norm dla każdego języka z osobna, hiszpańskiego i galicyjskiego. Argumentem za niezależnym statusem *castrapo* jest brak wyraźnej normy mówionej języka galicyjskiego, która byłaby rekomendowana politycznie i instytucjonalnie.

Z metodologicznego punktu widzenia brakuje w publikacji jakiejkolwiek próby analizy kwantytatywnej, np. ustalenia frekwencji form hybrydowych, transferu elementów leksykalnych czy gramatycznych. Nie wiemy, jaki jest całkowity rozmiar badanej próbki, dlatego też nie jest możliwe ustalenie frekwencji względnej zjawisk. Autorka ogranicza się do stwierdzeń ogólnych, ale spodziewanych przez czytelnika, jak to, które dotyczy użycia form hybrydowych: „w Galicji zjawisko to jest całkowicie naturalne, można je zaobserwować praktycznie każdego dnia i jest całkowicie zrozumiałe dla rozmówców [...]. Należy również stwierdzić, iż zjawiska takie są coraz częstsze, co prowadzi do pewnej hybrydyzacji języka galicyjskiego” (s. 170).

W części finalnej pracy Autorka dobrze eksponuje poszczególne wnioski wynikające z analizy empirycznej, ale ich waga nie jest równa. Niektóre obserwacje cechuje dość wysoki stopień ogólności, co wynika bezpośrednio z braku analiz kwantytatywnych.

Na uznanie zasługuje pokaźna bibliografia (w całości ponad 260 pozycji), w większości bardzo aktualna i przekrojowa, oraz bardzo dobre wykorzystanie źródeł teoretycznych. Autorka wykorzystuje również sporo źródeł medialnych oraz dokumentów

autentycznych, zwłaszcza aktów prawnych oraz dokumentów dotyczących regionalnej polityki językowej. Wymowny jest przy tym fakt, że tylko jedna cytowana przez Autorkę pozycja wpisuje się w polską tradycję językoznawczą (Witczak 1992).

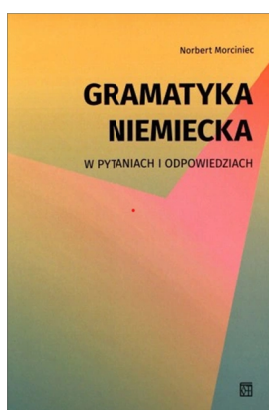
Monografia autorstwa Marty Pawlikowskiej wypełnia lukę wydawniczą w Polsce i z tego względu również zasługuje na uznanie. Aktualny stan wiedzy na temat publikacji hiszpańskojęzycznych w Polsce skłania do stwierdzenia, że jest to jedyna polska publikacja dotycząca różnych aspektów dialektologii Półwyspu Iberyjskiego oraz szeroko pojętej socjolingwistyki hiszpańskiej. Pozostaje mieć nadzieję, że przedstawione w niej analizy będą punktem wyjścia dalszych badań tego typu w polskim językoznawstwie.

DANIELA PELKA

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh22706.16>

IST GRAMMATIK WIRKLICH LANGWEILIG UND WENIG NÜTZLICH?

Norbert Morciniec. *Gramatyka niemiecka w pytaniach i odpowiedziach*. Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe 2020. 144 S. ISBN: 978-83-7977-465-4.

Liest man die ersten Sätze des Vorwortes (S. 9-10) in der jüngsten Grammatik von Norbert Morciniec *Gramatyka niemiecka w pytaniach i odpowiedziach* [Deutsche Grammatik in Fragen und Antworten], möchte man glatt widersprechen. Der Autor schreibt da nämlich: „Bei den meisten – wenn nicht bei allen – Schülern und Studenten ruft das Wort ‚Grammatik‘ eher unangenehme Gefühle hervor. Auf die Frage, warum das so ist, erhalten wir meist die Antwort, weil die Grammatik langweilig und wenig nützlich ist.“ (S. 9; alle Übers. D.P.). Hält man kurz inne, muss man aber zugeben, dass die eigenen Empfindungen bezüglich der Grammatik vermutlich doch nicht auf die Mehrheit der Deutschlernenden und -studie-

Dr hab. DANIELA PELKA, prof. UO – Uniwersytet Opolski, Wydział Filologiczny, Instytut Językoznawstwa, Katedra Języka Niemieckiego; adres do korespondencji: pl. Kopernika 11, 45-040 Opole; e-mail: Daniela.Pelka@uni.opole.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8502-1852>.